

Gerard Reve: Nader tot U (Brief uit het verleden - blz. 11- 22)

De Bezige Bij 2016

Kroatische vertaling: Romana Perečinec

Pismo iz prošlosti

Kuća Algra, Selski put 34-36, G., općina W., srijeda 1. srpnja 1964.

U izvjesnosti Smrti, ali u neizvjesnosti njenog časa, odlučio sam da više ne smijem čekati, nego da još danas, u ovom trenutku, u jedan i petnaest poslijepodne, uz zujanje vjetra i nebo koje se rastvara "u vrijeme za sve ljude", zapisujući ovu i ni jednu drugu rečenicu, moram započeti Knjigu Ljubičaste i Smrti, tako da, kad me Smrt sustigne, možda od svega što bih jednom morao priznati, barem nešto, pa makar i najneznatiji, nejasan i jedva shvatljiv dio, bude zabilježen na papiru. (Ja sam jedina osoba koja zna da od onog što sam zapravo trebao zapisati, još nikada ni jednu riječ nisam povjerio papiru.) Stoga započinjem ovu knjigu, svom snagom koju sam mogao skupiti, i bez ikakve nade, jer ona ne postoji.

Sigurno su prošle trideset i dvije godine otkako sam, jednog poslijepodneva ujesen ili u kasno ljeto, vrativši se iz škole, kod kuće zatekao još prilično mladu ženu s kojom je bila djevojčica otprilike mojih godina ili nešto starija - kao i ona neupadljive vanjštine - i malen crni pas s bijelim mrljama neke ulične pasmine. Iz razgovora se ispostavilo da su kod nas već sat vremena ili dulje u gostima, tako da sam se odmah zapitao kako to da je djevojčica mogla doći sa ženom kad je bio uobičajen školski dan.

Na moje pitanje u vezi toga uslijedila je opsežna priča iz koje se ispostavilo da je djevojčica - zvala se Roosje - cijeli dan nije bila u školi, ali iz koje nije bilo jasno je li samo ona imala slobodan dan, cijeli njen razred ili cijela škola. No žena, koja se zvala Sallie i koja je bila

Roosjeina majka, objasnila nam je da je dotična škola veoma posebna i izvrsna, radi po metodi Dalton ili Montessori ili slično, s učiteljicom s kojom se sjajno razumije, koja sve tako dobro uviđa i s kojom se "o nekim stvarima" tako krasno može razgovarati, itd.

Žena i djevojčica - psa su imale tek kratko, a kasnije je umro od nečega - bile su supruga i jedinica kći Paula (ili bolje rečeno Saula) G., koji je tad već bio, ako ne predsjednik, onda barem važan funkcionar Komunističke partije Holandije. Stanovali su na drugom ili trećem katu Linnaeusparkwegu, nešto manje od pola sata pješice od naše adrese. Moga brata i mene Sallie je odmah pozvala da dođemo u posjetu kad god budemo raspoloženi, Roosje se tome uvijek veseli, jer - barem koliko se sjećam Salline priče - odnosi s djecom u njenoj školi bili su manje sretni i obično bi završavali svađom: Roosje se naime u ozbiljno ljutila na djecu u svom razredu zato što su bila "tako užasno glupa".

Nakon tog poslijepodneva, moj brat i ja smo tijekom nekoliko godina često bili u gostima kod Roosje i Sallie, a i Roosje je često dolazila k nama i čak je kod nas nekoliko puta prespavala. Više se ne sjećam mnogo vanjskih posebnosti kuće na Linnaeusparkwegu, osim da je bilo mračno na dugim stubama prema gore, te da se u samom stanu nalazilo nevjerojatno mnogo jastuka, prostirki, izvezenih zidnih ukrasa i ponajviše lutaka u slavenskim narodnim nošnjama, s još nekim izdancima istočnoeuropske narodne umjetnosti, poput lakiranih okruglih drvenih kutija na kojim je granica obojenih površina bila utisnuta paljenjem, koje su grozno cvrljele kad bi im se odvrtao poklopac, poslije čega bi, iako ne bi sadržavale ništa osim iskorištenih poštanskih markica i pola gumba od manšeta, iznutra snažno mirisale po svježim našiljenim olovkama.

Sallie je bila niska i zdepasto građena ženica (odijevala se, kao da je to željela naglasiti, najčešće u mucaste vunene džempere i debele suknje škotskog uzorka), imala je nekoliko metalnih ili srebrnih umjetnih zuba koji su jasno dolazili do izražaja dok je govorila svojim neobičnim, zasigurno ne nizozemskim akcentom i uvijek bi bila spremna pripremiti neko jelo ili piće. Bila je koliko velikodušna i dobrodušna, toliko i glupa. Gotovo cijela njena konverzacija odnosila se na prijevaru i krivotvorenje koji su prema njenom mišljenju vladali u proizvodnji prehrambenih proizvoda: maslac je uglavnom bio pomiješan s inferiornim, mineralnim ili čak "kemijskim" mastima, brašno je sadržavalo velike količine krede ili zemlje, kruh je gotovo uvijek bio pun mljevenog sijena, a odavno pokvarenom mesu mogao se povratiti svjež i krvav izgled zahvaljujući umjetnim sredstvima. "Sladoled na kuglice" bio je gotovo smrtonosan, dok je

pakirani kupovni sladoled bio još opasniji po život ukoliko se na pazite. Kolači su gotovo uvijek, osim ako niste dobro poznavali slastičara (kao da bi to nešto moglo pomoći), bili puni boleština (ovdje je praznovjerno razlikovanje samoukih slastičara i prodavača na malo igralo veliku ulogu), dok se za punjenje čokoladnih bombona koristilo jeftine i otrovne boje. (Sjećam se kako je, dobroćudna i nesebična kakva je bila, mog brata i mene Roosje jednom odvela u veliku gostionicu na Kruislaanu i konobaru rekla da odnese natrag četiri porcije ružičastog, u matiranu srebrnu foliju zapakiranog sladoleda zato što je "imao okus po tinti".)

No njena pozornost u tim pitanjima, toga se još dobro sjećam, začudo nikada nije poprimila ljutit ili ogorčen karakter, ali je uvijek sadržavala nešto od životne borbenosti: osim što je bila previše dobrodušna osoba, bila je i premalo posložena duha da bi mogla vršiti ikakav sustavan pritisak. Stoga se nije petljala u aktivnosti nas troje, sve dok se netko ne bi ozlijedio i sve dok ne bi izbila svađa. Uglavnom smo boravili na stražnjoj verandi gdje bismo počeli s puhanjem balona da bi nakon nekog vremena, sapunicu, ptice od papira i naposljetku komadiće ugljena počeli bacati dolje u duge, prilično njegovane vrtove. Roosje je imala rođendan na Kraljičin dan, povodom kojeg su susjedi odozdo na stabla i ograde obično vješali papirnate girlande i zmije. Zabava koju smo svake godine iznova ponavljali sastojala se od toga da smo pomoću kukice na konopcu podizali girlande te ih onda namotali. Tako nastalim kriškama utiskivali bismo oblik vaze ili zdjele te ih poslije fiksirali čašom vode, pravili bismo "lončice" s tri ili četiri nožice ispod, pravi dječji uradak, kad se sad toga sjetim, koji sigurno više nije u modi. Susjedi odozdo su naravno protestirali, ali Sallie se na to uopće nije obazirala. No nakon dva ili tri Roosjeina rođendana od kućevlasnika je stiglo pismeno upozorenje, koje je na Sallie izgleda ostavilo dojam jer nam je pećanje girlandi otada bilo zabranjeno.

O Roosjeinom ocu Paulu (ili zapravo Saulu) ne mogu mnogo toga ispričati tim više što se ne sjećam da se ikada, svih tih godina, udostojio uputiti nam jednu jedinu riječ. Bojao sam ga se. Često bismo ga vidjeli kako plavičasto ljubičastog lica i kravljom vaginom od usana sjedi za stolom u kutu kuhinje ili u sporednoj sobici koja također izlazi na verandu, na koji bi mu Sallie donosila veliku količinu hrane. U načinu na koji je taj čovjek jeo bilo je nečeg razvratnog - ne znam to bolje izraziti riječima. Kod nas doma nisu nas učili bontonu za stolom, tako da još uvijek ne mogu, osim ako si ne nametnem pretjerano strogu disciplinu, jesti a da ne mumljam, otpuhujem i ne trpam u sebe. (Žderonja ili gladuš, nikada sladokusac - tako bih se opisao u vezi svakodnevnice hrane.) Nisu ni mljackanje ni brzo jedenje - iako je on to zasigurno činio - u meni

izazivali strah (kao da špijuniram nečije bludne radnje) ili mržnju (koju sebi ne želim priznati), nego nešto posve drugo. Lice tog čovjeka izražavalo je prezir, nepovjerenje i prije svega mržnju spram svega u širem smislu i hrane u užem smislu: proždrljiva odbojnost (opet to ne znam drugačije reći) kojom jelo nije niti ubacivao u sebe, niti hvatao usnama, nego ga je bolje rečeno trpao u usnu šupljinu; prijeteće umirivanje vilica kad bi pomislio da u sažvakanom osjeća nešto nepoznato, te pištanje - prezrivo, gotovo nečujno zviždanje - daha. Nije jeo poput psa ili mačke, jer oni jedu veoma uredno, niti s hladnom upornošću ptice, nego poput nepoznate životinje koja svoj ubijeni plijen nastavlja mrziti i dok ga jede.

Poslije sam ponekad razmišljao kako se taj čovjek, da je ikada došao na vlast, ne bi zadovoljio uništenjem svojih protivnika, nego bi i njihove obitelji dao potamaniti u koncentracijskim logorima. No nizozemske "radničke mase" (koje su to zapravo?) još se uvijek nalaze u sigurnom stisku "ratnohuškačke klike međunarodnog monopolističkog kapitala", a između ostalog toj radosnoj činjenici, zajedno s gotovo svim nizozemskim piscima, pjesnicima i svima onima koji se bave humanističkim znanostima, mogu zahvaliti što sam još živ.

Kad se obitelj De G. kasnije preselila u stan na jugu grada, viđali smo se sve manje i na kraju vrlo rijetko. Na novoj adresi bio sam nekoliko puta, ali tih se posjeta sjećam vrlo malo. U Roosjeinoj školi - otkako su se preselili, zbog udaljenosti vjerojatno nekoj novoj - stvari se, koliko se još sjećam, nisu odvijale najbolje. Jesu li djeca iz njenog razreda još uvijek bila "tako užasno glupa", ne znam, ali znam da ih je Roosje mogla slabo ili nimalo pratiti. Tome se prije ili kasnije doskočilo, jer "Paul" je već počeo poduzimati mjere zahvaljujući kojima bi Roosje, u nekom trenutku, svoje obrazovanje završila u Moskvi. Je li i Sallie trebala ići s njima, nije mi ostalo u sjećanju. Pitanje uostalom više i nije bitno, jer se sve odvalo posve drugačije. Oni doduše jesu jednoga dana otputovali u smjeru Moskve, ali je njihovo putovanje već na dvije trećine puta završilo u logoru smrti u Poljskoj.

Ovo što sam prethodno napisao, vjerojatno zvuči gorko, no ne vidim zbog čega bih nešto čega se sjećam samo s gorčinom, trebao zapisati drugačije. Nediplomirani koljači, koji svoju organizaciju zovu "primaljom povijesti", sigurno će me klevetati tvrdeći da mislim kako je divno i smiješno što su Sallie i Roosje otrovane plinom. Ne mislim to, smatram da je to okrutno, zaprepašćujuće i stravično. A ako će tvrditi, što će zasigurno učiniti, da sam htio okaljati sjećanje na njih dvije, onda mi je Bog svjedok da mi takvo što nije bilo ni u primisli. (Kao da nema dovoljno mrtvih i demona, koji se još prije sumraka, izazivajući maglu, prerušeni u dostavljače s

košarama, šuljaju oko kuće. Glasovi. Ponekad svjetlo.) Roosje i Sallie nisu bile smješnije od tebe i mene i svih ostalih koji žive i miču se po zemljinoj površini i misle da nešto znaju. Neka počivaju pod Božijim okriljem.

Ovime sam opet zabilježio jednu od bezbrojnih beskorisnih priča koje znam, koje nemaju početka ni kraja, nego se poput metastaza šire jedna u drugu, držeći se međusobno. Jedva da je važno čime se počinje i čime završava. Primjerice, vrlo je lako moguće da je priča o Karlu C. dio ove jer je živio ni dvije minute od Sallie, Roosje i Paula, mogli bismo reći iza ugla, čini mi se u Pitagorinoj ulici. Imao je polip u nosu, ili nešto slično, jer se to čulo, palio je vatru ispod stola u svojoj sobi, a poslije je postao slikar. Majka mu je oslijepila, a na kraju su je, kad je već godinama bila rastavljena od njegova oca, odveli Nijemci i ubili. Možda je tako, možda nije, nije toliko važno, razmišljam trebam li njegovu priču dodati ovoj o Roosje, Sallie i Paulu (zapravo Saulu); samo što nikada ne dođeš do toga, jer najviše dva stambena bloka dalje stanovao je taj i taj, a njihov je sin, L. imao nešto na bubregu i hodao je nahero, iako se to kasnije dijelom ispravilo.

Opet "sami problemi" i "opet tu nema normalnog čovjeka". Ne mogu si pomoći. Samo znam, Bog će znati objasniti zašto, da to moram zapisati, koliko dobro mogu, koliko dugo "mi bude dano svjetlo za rad" i "sve dok mi ruka ne otpadne od pisanja". (1000 guldena nagrade onom tko će mi objasniti zašto nisam umobolan.)

Možda nikada, ili tek nakon mnogo godina, ne bih došao do toga da zapišem tu besmislenu priču da mi 18. ožujka ove godine, jedan šesnaestogodišnji mladić tamne, glatke kose, odjeven u crnu pamučnu majicu, u hlačama od fino tkanog, više manje sjajnog, crnog materijala, koje su mu prilično dobro stajale, netom prije nego što ću te večeri u zgradi - xy Više građanske škole s - xy godinom na -xy trgu u Amsterdamu održati čitanje iz vlastite knjige (Na putu do kraja) za oba najviša razreda, u jednom od ureda, nije pokazao tri malene amaterske fotografije valovitog ruba, uz priopćenje da je njegova majka, koja ga je zamolila da mi ih pokaže, "Lientje B.", koja me pozdravlja i koja bi voljela znati sjećam li je se još. Itekako sam je se još sjećao: naši stražnji vrtovi nalazili su se jedan nasuprot drugom, za njen rođendan poklonio sam joj jaglac ili neku sličnu bezveznu biljku u teglici i (kasnije) se poželio njome oženiti.

Ljudi misle da će te takvim stvarima oraspoložiti, u stilu, znaš, ja sam taj i taj, od tad i tad, a ti nikada, ili tek pola dana poslije, nemaš dovoljno hrabrosti reći nemoj se na trenutak micati da ti mogu razbiti glavu.

U tišini ureda ili vijećnice ili zbornice mirisalo je na boju, ali se jasno osjetio i zastrašujući miris koji odlikuje svaku obrazovnu ustanovu. Kao izdaleka, čuo sam mrmljave i mucave glasove učenika ljubitelja umjetnosti koji su ulazili u školu i uspinjali se stubama do dvorane u kojoj će me za nekoliko minuta slušati kako govorim, što mi se, tko zna iz kojeg razloga, učinilo nečuveno tužnim i smiješnim.

Odmah sam se sjetio prizora zabilježenih na fotografijama, ali sam ih, naizgled zamišljen, dugo držao, praveći se da ih želim pomno promotriti, ali sam zapravo, kad god bih to neopazice mogao učiniti, zirkao u mladićevu pojavu, koji se preponama naslonio na zeleno obojeni stol. Bio je prosječne visine, bilo je u njemu nešto nježno i zbunjeno, ali i, pogotovo u načinu na koji je gledao i u pozi u kojoj je stajao, nešto prkosno i neposlušno. U krajnje kratkom vremenskom periodu prije nego što ću, konačno, morati nešto reći, vraćajući fotografije, nešto pitati, ili kako god, ne pobuđujući pozornost, uspostaviti nekakvu komunikaciju, pokušavao sam sa sigurnošću ustanoviti trebam li ga ja, ili ipak, u mojoj prisutnosti naravno, prijatelj iz razreda (nakon dugotrajnog mučenja pretvoren u poslušnog mučitelja) bičevati, ili pak tamnokos momak snažnog izgleda ili ipak neki nježan, djevojačkog izgleda i plave kose; mora li odjeven ili razgolijen, svezan ili tako da ga drži drugi "kolega iz razreda izrastao kao vrba", podnositi svoju beskonačnu kaznu; koje bi bilo najprikladnije sredstvo mučenja, gotovo jednako težak problem, doduše kao i pitanje na kojem dijelu njegova mladenačkog tijela bi prvo trebalo izazvati bol; tom gotovo prevrnutom tornju razmatranja pridružila su se još i goruća pitanja - od kojih ni na jedno nisam znao dogovor - bi li on plakao još prije prvog nanošenja bola, a ako ne, nakon kojeg udarca bičem, i koliko glasno i kakvom vrstom glasa - u jasnim slogovima ili nerazumljivom zavijanju, poput životinje - bi vikao. Dok mi se u ušima zujanje naizmjenice pojačavalo i zamiralo, mladiću sam odmjerenom, sporom kretnjom vratio fotografije te promrljao nešto kao: "Da, da, bilo je to jako davno, tja..." i nakon toga dodao: "Majci molim te prenesi pozdrave. Reci joj da je se još jako dobro sjećam", itd, sve sa zamišljenim smiješkom.

Na fotografijama - u gužvi i uzbuđenju gotovo sam zaboravio reći - osim mene i još nekoliko druge djece, nalazila se i Roosje de G.

Kuća Algra, petak poslijepodne, 17. srpnja 1964. Znam da bih se još dalje, čim dalje moguće, trebao vratiti u Prošlost i da bih naposljetku čak morao pokušati prijeći granicu između sjećanja koje još ima oblik jer iza njega se sigurno nalazi objašnjenje za užas koji sadrži "ovaj nesretan

život". Možda će mi se, ako ću još poživjeti dovoljno dugo i ako budem ustrajan, jednom posrećiti da napokon mogu protumačiti kišne, tamne slike - u projektoru koji se ponekad slučajno zaustavi, zahvaljujući usijanim projekcijskim lampama pretvorenima gotovo posve u sirup koji kaplje. Tada ću znati tko je bio Vojnik u kojeg sam, prije trideset i četiri godine, bio zaljubljen, koji je možda doista postojao; što znači kovačnica iza koje, u kuhinji, na okrečenom unutrašnjem dvorišta, neka starica, mršava poput umiruće ptice, posljednjim snagama reže crveni kupus na dva dijela; tko je bio mladić koji je svirao usnu harmoniku i pio vodu iz kanala zato što je bio žedan, a nije imao ključ od kuće i nije htio zvoniti susjedima, pa je nakon toga umro; o, sjeta zbog izgubljene mladosti koja nikada nije postojala i koja zauvijek stoji u vremenu.

Toliko je beskrajno mnogo toga što valjda objasniti: zbog čega sam bio jedini koji se u školi sramio tekstova pjesmica, a htio sam vikati od mržnje i tuge i poniženja, ali sam se, nemoćan, ograničio na glumljeno pjevanje s ostalima, nijemim pokretima usta. Pjesnik ili pisac ("ili obojica, ili ni jedan") Simon V. kaže u jednom intervjuu koji je nedavno dao, da sam "poremećena osobnost", ali moram to podvrgnuti sumnji. Mislim da stvari drugačije stoje. Dok sjedim ovdje na željezničkom nasipu, na njegovom južnom rubu, blizu pruge i osamanest koraka od komada tračnice uspravno zabijenog u zemlju na kojem je metalna tabla s gotovo nečitim natpisom na kojem možda piše 31 7, shvaćam odjednom, gledajući Tajni kamen pisma koji sam za svoj 39. rođendan dobio u Londonu od Vrućeg instalatera M¹., koji je otada posvuda putovao sa mnom, prvo u Lisabon, potom u Algeciras i Tanger i sad, preko Amsterdama, do ovamo, ono što Simon V. nije shvatio, da je do svega toga došlo zato što sam *revident*. Pisac ili pjesnik ("ili" itd.) Simon V. nije revident. Ako to nisi, ne možeš to ni postati, vjerujem - to mora biti nešto poput Milosti. Da vam kažem što ja mislim? Ako me pitate, on sam je poremećen, jer ono što tvrdi u tom intervjuu, po mom mišljenju nije ništa drugo do *fading* i električna oluja u teniskoj loptici s očima. Ja nisam poremećen nego revident. On, Simon V., je doista poremećen, ali ne i revident, jer to mora odnekud doći. On mora pokušati živjeti s tom užasnom stvarnošću jer ja tu ništa ne mogu promijeniti, koliko god da ga smatram da srdačnim, velikodušnim i susretljivim momkom. Ne, ništa kod mene nije poremećeno, jer prijem je posve jasan, iako su vizije i Lica (ljudi imaju vlastiti televizijski prijemnik, isto kao što je Kraljevstvo Božje unutar vas) postali rjeđi, s čim je u suprotnosti da su se Glasovi po brojnosti i snazi pojačali.

---

¹ Reveov partner Michael Goodall